

LJETOPIS JOSIPA KOSORA

1879.

27. siječnja rodio se u Trbounju kraj Drniša. Zbog teškog života i siromaštva, šesteročlana obitelj (otac Nikola, majka Ana, djeca Ante, Cvijeta, Josip i Ivo) preselila se u Slavoniju, u Otok kraj Vinkovaca, kada je Josipu bilo četiri godine. Bilo je to njegovo prvo putovanje koje kao da je predodredilo njegovu buduću sudbinu skitnice i globtrotera, o čemu je opširno memoarski pisao. U Otoku je završio četiri razreda pučke škole te je dobio mjesto općinskog pisara, a potom i mjesto ovrhovoditelja u susjednoj općini Privlaka i sudskog pisara u Vukovaru. Naučio je svirati tamburu, redovito je sudjelovao na lokalnim proslavama, a jednom je prigodom u Otoku vrlo uspješno glumio u amaterskoj seoskoj predstavi (*Pradjedova slika* Janka Jurekovića).

1897-1902.

S osamnaest godina odlazi u Tuzlu (tada Donja Tuzla) gdje je dobio mjesto pisara u kotarskom sudu. Intenzivno je počeo čitati ruske klasike: Gorkoga, Tolstoja, Dostojevskoga, Turgenjeva... Postao je član mjesnog Hrvatskog pjevačkog društva Majevica, gdje je pjevao u zboru drugi bas i svirao brač. U Tuzli nije dugo ostao – odlazi u Đakovo gdje je postao pisar u jednom odvjetničkom uredu, a odmah potom i u Mostar gdje ja nakanio izučiti tipografski zanat, no od toga je brzo odustao. Svira i pjeva u tamošnjem pjevačkom društvu Hrvoje. Nakon ljubavne afere s Marom, suprugom nekog trgovca, morao je hitno napustiti Mostar. Vratio se u Tuzlu, zaposlio se kao pisar u Okružnom sudu, nastavio svirati u Majevici. Tu započinje i svoj literarni rad pjesničkim i kratkim proznim radovima koje redovito 1901. i 1902. šalje u zagrebačku „Našu slogu“, pod pseudonimom Boleslav Nikolin. Pisarski mu je posao postajao sve odiozniji,

pa nakon prijepora i svađa sa šefovima u sudskoj pisarnici, napušta pisarsku službu u Tuzli, i konačno, na nagovor prijatelja, u 23. godini odlazi u Zagreb.

1902-1905.

U Zagrebu je pokušao upisati Glumačku školu, pripremio je poznati Hamletov monolog „Bit ili ne bit...“, ali su tadašnji intendant HNK Adam Mandrović i dramaturg Nikola Andrić otklonili tu mogućnost. Nakon što je kratko radio u pisarnici Gradskog poglavarstva, dobio je namještenje u odvjetničkoj kancelariji dr. Ferde Šaja, s kojim je Kosor bio vrlo zadovoljan, jer posla nije bilo mnogo, pa se mogao posvetiti i svome literarnom radu i društvenom životu književnih krugova. Svojim je kraćim prozama postao suradnik mnogih listova: „Narodnih novina“, „Obzora“, „Novog lista“, „Pokreta“, „Sijela“, i dr. Potkraj prosinca 1904. izašla je njegova prva knjiga pripovijedaka *Optužba*, u vlastitoj nakladi. Među književnicima, slikarima i kiparima imao je široki krug poznanika i prijatelja - Gjalski, Domjanić, Vidrić, Krnic, Cihlar Nehajev, Lovrić, Valdec, Frangeš, Tišov. Česti su njihovi zajednički odlasci na večere, u kavane i na javne i privatne zabave, koje su obično trajale po cijelu noć. Sredinom listopada 1905, u vlastitoj nakladi, izlazi mu i druga knjiga pripovijedaka, *Crni glasovi*, a godinu dana kasnije i prvi roman *Rasap* u tiskari Milivoja Majcena. Roman je prije toga tiskan u nastavcima u „Pokretu“.

1906.

U ožujku je, zajedno s Božom Lovrićem, stigao u Beč, gdje su bili gosti Ivana Meštrovića. Njih dvojica potom nastavljaju u München, gdje se svakodnevno druže sa slikarima koji studiraju na tamošnjoj umjetničkoj akademiji, Vladimirom Becićem i Josipom Račićem. U pauzama između pisanja drugog romana *Radnici*, pozirao je Račiću za portret koji se kasnije, nakon mnogobrojnih putovanja, zagubio u Beču početkom Prvoga svjetskog rata. *Radnici* su objavljivani u 43 nastavka u jesenskim brojevima „Obzora“. Nakon tri mjeseca

Trbounje danas / Trbounje heute

u Münchenu, vratio se u srpnju u Zagreb (B. Lovrić se vratio u Beč na studij prava; od 1913. stalno živi u Pragu), potom u Rijeku i Split, gdje se intenzivno družio s E. Vidovićem i M. Begovićem, a potkraj kolovoza je opet u Beču gdje je doputovao preko Venecije. Počinje učiti njemački, ali ne sustavno, nego preko njemačke literature čitajući Heinea, Nietzschea, Zweiga... U studenome, u kavani *Arkaden*, upoznao je S. S. Kranjčevića koji je došao u Beč na liječenje. Zajedno s Meštrovićem posjetio je velikog pjesnika u bečkoj Poliklinici nekoliko dana poslije. Krajem godine opet je u Zagrebu.

1907-1909.

U „Savremeniku“, kroz cijelu 1907, izlazi Kosorov roman *Cupalo*. Nakratko odlazi u München, ali se ubrzo, zbog oskudice, vraća u Beč. Sve je bolji u njemačkom jeziku, čak počinje i pisati pjesme izvorno na njemačkom. Uspijeva se, uz pomoć Jurja Biankinija, poslanika Dalmacije u austrijskom parlamentu, zaposliti kao dnevničar

Slika starog Otoka pokraj Vinkovaca
Aufnahme von Alt-Otok bei Vinkovci

u Ministarstvu javnih radova. Kako mu je i šef njegova odjela u Ministarstvu, Richard Schaukel, bio naklonjen, jer je i sam bio pjesnik, dopustio je Kosoru da dio radnog vremena provede u literarnom radu. Polako je počeo ulaziti u bečke umjetničke krugove, da bi ga 1909. zamijetio Stefan Zweig, pomogao mu u objavljivanju radova u austrijskim časopisima i hrabrio ga da počne pisati drame, jer da se osjeća dramska snaga u njegovim novelama.

1910.

U Beču je napisao svoju prvu dramu, *Požar strasti*, koja nailazi na zamjetno odobravanje S. Zweiga. Primjerak drame poslao je zagre-

bačkom HNK, uzbuđeno očekujući odgovor od tadašnjeg dramaturga Ive Vojnovića, no odgovor nije stizao. Sa svojim čestim pratiteljem na putovanjima, B. Lovrićem, odlazi u Berlin, intenzivno prati tamošnji kulturni i umjetnički boemski život. U prosincu mu stiže pismo Hermana Bahra koji je oduševljen *Požarom strasti* te mu obećaje svoj odgovor kod kazališnih kuća.

1911.

U Berlinu dovršava dramu *Pomirenje*, a odgovori Zweiga i Bahra gotovo su istovjetni oduševljenju kao i kod *Požara strasti*: dive se kako je mit o čovjeku budućnosti donesen snažno i upravo majstorski! Iz Berlina se Lovrić uputio u Prag, a Kosor u München gdje se nastanio u poznatom umjetničkom azilu, pansionu Führmann. U Münchenu je drama *Požar strasti* objavljena kao zasebna knjiga (*Brand der Leidenschaften. Schauspiel in 4 Akten*). U lipnju je Kosor došao u Zagreb: HNK je prihvatio *Požar strasti* za uprizorenje, a praižvedba je bila 30. VIII. (red. Josip Bach). Za ovu je dramu dobio Demetrovu nagradu za najbolji dramski novitet u sezoni 1910/1911. Dana 8. XII. drama *Brand der Leidenschaften* je izvedena istodobno u dva teatra: u Hoftheateru u Mannheimu i u Residenztheateru u Münchenu. Premijeri u Mannheimu prisustvavo je i sam Kosor. Napisao je svoju treću dramu, *Žena*, koju je praški Národní divadlo odlučio uprizoriti, a isto su obećali i minhenski Schauspielhaus te hamburški Deutsche Schauspielhaus. Drama *Pomirenje* prevodi se na ruski.

1912.

U nakladi Matice hrvatske objavljena je drama *Požar strasti*. Koncem godine opet u Münchenu.

1913.

Drama *Žena* ostvarila je veliki uspjeh u praškom Narodnom divadlu (premijera 7. XI). Izvedbi je prisustvovao i Kosor, a publika ga je nagradila velikim pljeskom.

1914.

Bečki Theater der Fünfhundert izveo je *Požar strasti* na Neue Wiener Bühne 15-19. I. Zagrebački HNK postavio je na scenu dramu *Pomirenje* (premijera 17. VI., red. J. Bach; Kosor je u to vrijeme u Münchenu), ali je odbio prikazati *Ženu. Za Pomirenje* je Kosor dobio drugi put Demetrovu nagradu. Dovršava dramu *Nepobjediva lađa*. Kosorovi povremeni boravci u bavarskoj prijestolnici obilježeni su i s prijateljskim susretima sa Stanislawom Przybyszewskim i njegovom ženom Jadwigom. Kosor je bio čest gost na literarnim susretima i gozbama u njihovu domu. Na početku Prvog svjetskog rata otputovao je u Split, a odatle na Vis, gdje se mislio skloniti dok ne prođu sukobi. Ipak, nedugo potom, kao prekršitelj naredbe o posjedovanju vatrenog oružja, oružnici su ga priveli u Hvar, ali mu je tamo pomogao redarstveni komesar kojeg je znao iz Münchena. Odmah je nastavio put za Split, a nedugo potom i za Beč.

1915-1918.

U susretima sa studentima iz južnoslavenskih zemalja Kosor se počeo zanimati za ideju jugoslavenskog ujedinjenja. Vrativši se u Split na regrutaciju, uspio je izbjeći mobilizaciju, jer je vojni liječnik bio neki Čeh koji je u Pragu gledao *Ženu* i prepoznao je Kosora kao autora te ga proglasio nesposobnim za vojsku. Preko Beča otputovao je u München, a nedugo potom u Švicarsku, kako bi u potpunosti izbjegao vojnu obavezu. U Zürichu je kontaktirao Jugoslavenski odbor kojemu nudi da otputuje u Rusiju gdje bi promovirao ideju jugoslavenskog ujedinjenja. Takvu aktivnost nastavlja i u Ženevi, odakle uskoro nakratko odlazi u Pariz te London, gdje se sastaje s vođama Jugoslavenskog odbora. Pod pokroviteljstvom Odbora, u siječnju 1916. doputovao je u Petrograd gdje se susreo s Maksimom Gorkim. Nakon mjesec dana otišao je preko Kijeva u Odesu gdje je nastavio svoju projugoslavensku aktivnost, a sprijateljio se i s litvanskim pjesnikom Jurgisom Baltrušaitisom, kod kojeg je, nakon četiri mjeseca u Odesi, boravio u Moskvi. U Hudožestvenom teatru upoznaje Stani-

slavskog. U jesen 1916. vratio se u London preko Osla. Upoznaje don Pabla Mitrovića, bogatog poduzetnika, u čijem se domu sastaje hrvatska i srpska politička emigracija (F. Supilo, N. Pašić, I. Meštrović, i dr.). Kosor je bio opčinjen Mitrovićevom suprugom, Dubrovčankom Ivankom, inače slikaricom i velikom zagovornicom jugoslavenske zajednice. U Londonu 1917, u nakladi Hendersons, izlaze četiri Kosorove drame na engleskom jeziku pod zajedničkim naslovom *People of the Universe* (*The Woman; Passions's Furnace; Reconciliation; The Invincible Ship*). Konac rata dočekaio je u Parizu, gdje se družio s avantgardnim umjetnicima iz cijelog svijeta u poznatim kavanama Café du Dôme i La Rotonde, koje su ga inspirirale na pisanje drama (*U Café du Dôme, Rotonda*).

1919.

U Beogradu dobiva namještenje kao pisar niže klase u Ministarstvu prosvjete, Umjetničko odjeljenje (načelnik mu je bio Branislav Nušić). U nakladi Gece Kona tiskao je jedinu pjesničku zbirku *Beli plamenovi*. Živi vrlo skromno, moleći vlasti za povećanje prihoda, naglašavajući svoje nekadašnje djelovanje u okviru Jugoslavenskog odbora, no bez uspjeha.

1920.

U nakladi knjižare Kugli u Zagrebu objavljena je drama *Žena*, a u HNK se 11. XII. izvodi drama *Nepobjediva lađa* (red. Branko Gavella).

1921.

Iz Beograda je prešao u Zagreb, u Povjereništvo za prosvjetu i vjeru pri Zemaljskoj vladi. U nakladi Knjižare Kugli izašle su, u zasebnim knjigama, drame *Nepobjediva lađa* i drugo izdanje *Požara strasti* (jedino djelo koje je doživjelo drugo izdanje za Kosorova života). Dana 22. IX. izveden je *Požar strasti* i u beogradskom Narodnom pozorištu.

1922.

U nakladi knjižare Kugli izašla je drama *U Café du Dôme*, koja je 24. IX. premijerno prikazana u Narodnom pozorištu za Dalmaciju u Splitu (red. Rade Pregarc). Negdje između Ljubljane, Beograda i Zagreba, na putovanjima, izgubio je rukopis romana *Naša snaga*. Koncem godine boravio je u Nici gdje je posjetio Mauricea Blancharda koji je, oduševljen Kosorovim djelima, odlučio prevesti njegove drame, pjesme i novele na francuski.

1923.

U zagrebačkom HNK 9. IX. izvedena je obnovljena premijera *Požara strasti* u režiji B. Gavelle. U nakladi knjižare Kugli izašao je roman *Razvrat* koji nastaje na temelju autorova razočarenja društvenim stanjem u tadašnjoj Jugoslaviji. U „Jugoslavenskoj njivi“ objavljen je, sa srodnom tematikom, dramolet *Pod laternom*. U Parizu iz tiska izlazi Kosorova pjesnička zbirka na francuskom, *Flammes Blanches*, u prijevodu M. Blancharda.

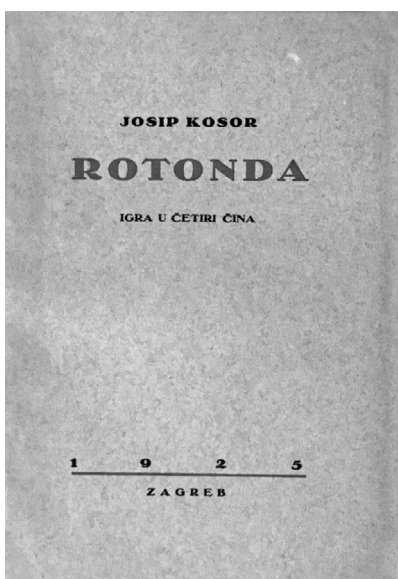
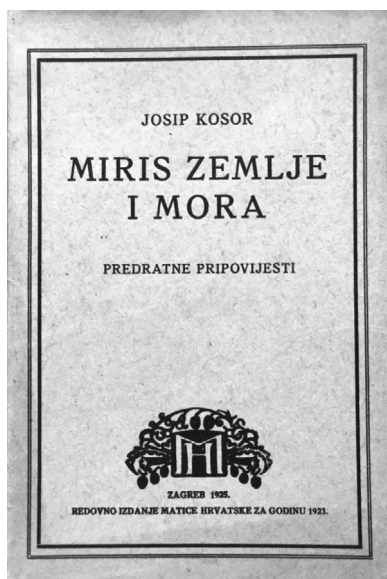
U studenome u Londonu vjenčao se s udovicom Ivankom Mitrović, bogatom nasljednicom preminulog supruga don Pabla. Novčanim problemima i čestim oskudicama došao je napokon kraj.

1924.

U ljeto se i crkveno vjenčao s Ivankom u kapelici Sv. Frane u Dubrovniku. Nastanili su se u njezinoj vili Tamarix na Lapadu. U korespondenciji s upravom zagrebačkog HNK (intendant Julije Benešić) žali se na namjerno zanemarivanje njegovih dramskih tekstova.

1925.

U Zagrebu izlaze tri Kosorove knjige: izabrane pripovijesti *Miris zemlje i mora*, u nakladi Matice hrvatske; drama *Rotonda*, u nakladi Jugoslovenskog novinskog dioničkog društva koje tiska i dramu *Čovječanstvo*. Sa suprugom živi između Dubrovnika i Londona, a koncem godine kreće na svoj prvi put u Južnu Ameriku, u Čile, gdje mu je su-

pruga trebala srediti pravne spise oko nasljedstva i udjela u vlasništvu salitretnih rudnika. Posjećuju Rio de Janeiro, Buenos Aires, Valparaíso, Antofagastu, i u povratku New York. Borave u najotmjerenijim hotelima, posjećuju kulturne događaje, susreću se s bogatim hrvatskim iseljenicima.

1926.

Sredinom veljače vratili su se u London. U Zagrebu, tiskom Jugoslovenske štampe d.d., izlaze u zajedničkoj knjizi dvije drame: *Pomirenje* i *Nijemak*. Profesor filozofije na beogradskom sveučilištu Branislav Petronijević nominirao je Kosora za Nobelovu nagradu.

1927.

Nakon odlaska intendanta J. Benešića, s kojim Kosor nije bio u dobrim odnosima, u zagrebačkom HNK izvedena je obnovljena premijera drame *Pomirenje* (red. Joza Ivakić). U Zagrebu, u nakladi Jugoslovenske štampe d.d., objavljena je knjiga putopisa *Atlantikom i*

Pacifskom, zapisi s putovanja po Južnoj Americi. Profesor Petronijević ponovio je nominaciju za Nobelovu nagradu, a Nobelova biblioteka Švedske akademije zatražila je od nakladnika Stjepana Kuglija Kosorova tiskana djela koja nije imala u svome fondu.

1928.

Na Lapadu je napisao dramu *Maske na paragrafima* (prvotni naslov: *Venska banka*), u kojoj izražava svoje razočarenje i oštru kritiku jugoslavenskih vlasti. U Kuglijevoj tiskari već je bio složen grafički slog, knjiga je trebala izaći početkom sljedeće godine, ali je zbog šestosiječanjske diktature redarstvo dramu zabranilo. Ipak, ostao je sačuvan jedan otisak drame koju je 1964. pronašao u jednom zagrebačkom antikvarijatu književni povjesničar Dubravko Jelčić.

1929.

U Londonu je objavljen engleski prijevod pjesničke zbirke *Beli plamenovi* (*White Flames*), nakladnik C. W. Daniel Company. Na engleski ju je preveo sam Kosor, a predgovor je napisala njegova supruga Ivanka.

1930-1931.

Živi uglavnom u Londonu, s povremenim dolascima u Dubrovnik. Putuje po Francuskoj. Početkom 1930. odlazi sa suprugom na svoje drugo putovanje u Chile.

1932.

Povratak u Jugoslaviju, boravio je u Dubrovniku, Zagrebu i Beogradu. Početkom godine dovršio je dramu *Vječnost*, a nešto kasnije i dramu *Donovi*.

1933.

U Londonu dovršava dramu *Nema Boga-ima Boga*, koja tematski i kritički nastavlja dramu *Maske na paragrafima*, tj. kritiku političkih

i društvenih odnosa u tadašnjoj Jugoslaviji. Antun Dobronić je skladao, prema drami *Požar strasti*, istoimenu glazbeno-scensku tragiku u tri slike.

1934-1935.

U zagrebačkom HNK 8. II. 1934. obnovljena je premijera drame *Požar strasti* (red. B. Gavella). U skopskom je kazalištu 31. X. 1934. premijerno izvedena drama *Nema Boga-ima Boga* (red. Jovan Gec), a u beogradskom Narodnom pozorištu 15. V. 1935. Iako je publika dramu primila s oduševljenjem, a i dobar dio kritike, za vlasti je Kosorova kritika jugoslavenskog društva i pojedinih osoba iz političkog života bila pretjerana, tako da je ubrzo skinuta s repertoara. Pa ipak, potkraj iste godine, drama je uprizorena u Cetinju (red. J. Gec) i Osijeku (red. Hinko Tomašić), ali ne i u Zagrebu, gdje ju je zabranilo redarstvo.

1938.

Od te godine više ne napušta Dubrovnik i vilu Tamarix na Lapadu tako često i na dulje vrijeme. Ipak, koncem godine i na početku sljedeće otišao je sa suprugom na putovanje po Italiji, Francuskoj i Engleskoj. O tome je napisao putopis *Simfonije Jadrana, Italije, Pariza i Londona*, koji je, kao i neki drugi Kosorovi manje poznati radovi, tiskan u Zagrebu, u okviru edicije autorovih *Djela* (2012-2016).

1939.

Profesor povijesti umjetnosti na beogradskom sveučilištu Branko Popović nominirao je Kosora za Nobelovu nagradu.

1941-1945.

Ratno vrijeme provodi na Lapadu i u Dubrovniku. O tome postoje i njegovi memoarski zapisi, objavljeni u spomenutim *Djelima*.

1950.

U Zagrebu, u nakladi Zore, izlaze *Izabrane pripovijesti*.

1951.

28. XII. izabran je za redovitog člana tadašnje JAZU.

1954.

U povodu 75. godišnjice života, kazališta u Osijeku i Dubrovniku postavljaju na scenu *Požar strasti*.

1957.

19. X. krenuo je, sa suprugom i njezinom djecom iz prvoga braka, na svoje treće putovanje u Chile. Kući se vratio zrakoplovom (prvi i jedini put u životu). U Dubrovnik je stigao 11. VII. 1958.

1961.

23. I. umro je u Dubrovniku, nekoliko dana prije 82. rođendana, gotovo posve zaboravljen kao književnik.

1967.

Od proljeća cjelokupna je Kosorova rukopisna ostavština pohranjena u Akademijinom zagrebačkom Institutu za književnost i teatrologiju (danas Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU), u Opatičkoj 18, kamo je stigla otkupom od Kosorove udovice.

1976.

U zeničkom Narodnom pozorištu praižvedena je drama *Maske na paragrafima* (red. Miro Međimorec). Drama je još jednom postavljena na scenu, u DK Gavella 1989. (red. Kosta Spaić).

1978.

U časopisu „Prolog“, br. 38, otisnuta je drama *Maske na paragrafima* (prir. D. Jelčić).

1981.

U Radu JAZU, knj. 389, otisnuta je Kosorova drama *Hadži Ibrahim aga* (prir. D. Jelčić).

1990.

U vinkovačkoj Privlačici izašao je prvi dio Kosorove *Velike autobiografije* (prir. D. Jelčić).

2009.

U Građi za povijest književnosti hrvatske (HAZU, knj. 36) objavljeno je šest tzv. *Drama bez naslova*, pronađenih u autorovoj ostavštini (prir. Marica Grigić).

2012.

U zagrebačkoj nakladničkoj kući Ex libris d.o.o pokrenut je projekt tiskanja Kosorovih *Djela* u 12 svezaka (urednik D. Jelčić, priređivač I. Matičević), u kojima se, pored poznatih, prvi put objavljuju manje poznata i dosad netiskana autorova djela iz ostavštine. Dvanaesta knjiga izašla je 2016.

2016.

Nakon 82 godine izbivanja s pozornice zagrebačkoga HNK, na scenu je postavljena *Žena*, nastala prema dramama *Žena* i *U Café du dôme* (premijera 4. ožujka, red. Paolo Magelli).

2022.

U nakladi Matice hrvatske izlaze Kosorova nepoznata pisma Stefanu Zweigu pronađena u SAD-u (prir. Ivica Matičević, s njemačkoga preveli Tihomir Glowatzky i Marta Glowatzky Novosel).

2023.

U Theatermuseum Wien te u Deutsches Literaturarchiv Marbach I. Matičević pronašao je nepoznata Kosorova pisma autrijskim književnicima Hermannu Bahru i Arthuru Schnitzleru.

Priredio Ivica Matičević

*Palača Lobkowitz, Beč, gdje se čuvaju Kosorova pisma u rukopisnoj ostavštini
H. Bahra (wikipedia.org)*

*Palais Lobkowitz in Wien, wo die handschriftlichen Briefe von Kosor im Nachlass
von H. Bahr aufbewahrt werden*